

MANLIO CORTELAZZO, *Venezia, Il Levante e il Mare*, [Venedik Cumhuriyeti, Şark ve Deniz], Pisa 1989, XI+576 sayfa. Dağıtımıcısı: Pacini Editore. Ederi 70.000 Liret.

Padova Üniversitesi'nde dilbilim alanında profesör olan sayın araştırmacı Venedik lehçesi mütehasısıdır. Bu alanda çalışan birisinin kaynaklara her zaman için hâkim olması gerekmede ve çok çeşitli anlamlar verilebilecek konuları bütünüyle olduğu kadar detayı ile incelemek zorundadır. Esas ihtisas alanı da Venedik lehçesine geçen Yunanca sözcükler üzerine olduğu için bu iki topluluk arasındaki ilişkilere büyük bir dikkat ile eğilmekte beraber araştırmacı İslâm âlemini ve bu arada Türk etkinliğini her zaman için takdir eden nâdir ilim adamlarından birisidir. Dilimizi bilmemekle beraber lügat yardımı ile karşılaştığı sorunlara ilk çözümü kendisi arar. Bu sayede alanında haklı bir şöhret yaptığı için, dilcilikle ilgili her bir çalışmada muhakkak bir davet alır ve hemen hemen hiç birisini de geri çevirmez. Bundan dolayı araştırmaları çok dağınık kaldığı için, çalışmalarını takdir edenler bir cilt içinde çok mühim makalelerini bir araya getirmişlerdir. Başlık da gerçekten çok anlamlıdır. Venedik Cumhuriyeti deyince elbetteki arazisi küçük fakat yayılma alanı pek büyük bu devletin denizlerdeki becerisi akla gelir. Bu akla gelen çağrışımı tamamlayan da Şark (-Levante) ile olan ilişkisidir. Böyle bir başlık müellifin alanını en güzel yansıtabak bir tutumdur.

Her bir derleme yazısında birinciden başlayıp en sona doğru gitmek gelenek olmakla beraber bazen bu alışkanlığın dışına çıkmıştım. Şimdi bu araştırmada da bundan vazgeçeceğim. Maksadım, sayın araştırmacının Türkçe ile olan ilişkisidir ve Venedik ile Türk toplumunun ilişkilerinin dilcilik alanına nasıl yansıdığını açıklayan çalışmalarının geniş bir özeti ni ortaya koymaktır:

Müellifin Venedik lehçesine Türkçe'den geçen kelimeler ile ilgili olarak yazdığı makalelerden birisi "Corrispondenze italo-balcaniche nei prestiti dal turco" başlığı altında 1965 yılında Romanya'da bir armağan içinde çıkmış iken şimdi bu cilt içinde s.379-384 arasında 26. araştırmadır. Türkçe'den ödünç alınan kelimelerin İtalyanca karşılıkları üzerinde duran bu araştırma, metot belirlemesinden sonra hangi yollardan Türkçe'den bir kelimenin İtalyanca'ya ve bu arada Venedik lehçesi üzerine etki yapabileceği üzerinde duruyor. İtalyanca'ya etki yapan kelimeler olarak kahve ve şerbet ile başlayıp resmî kayıtlardaki sözcükler ile XVI. yüzyıl İtalyan edebiyatının çok okunan bazı eserlerinde geçen doğu kökenliler üzerinde durmuyor, zira hedefi Türk etkinliğini büyük ölçüde duyan bölgeler ile buralardaki lehçelerin sözcüğü kabulü üzerinde durmaktır. Tahliline başladığı sözcük fişek'dir ve bunun Venedik lehçesinde esas ve sâir anlamları üzerinde durur. Venedik bölgesine yakın bir yer olan Friuli'de bu sözcük, "yuvarlak hale getirilmiş para" anlamına gelir. Balkan ülkeleri de kendilerine göre anlam vermiştir. Martoloz ve levend de iki taraf arasında gidip gelen sözcüklerdir. Böylece 33 tane örnek gösterip her iki kültür arasındaki ilişkileri belirli bir metot içinde ele alır ve ayrıca doğrudan Türk dilinden mi yoksa arada bulunan Balkan toplulukları aracılığı ile mi bu kavram alışverişi yapılmıştır diye tahlile girişmiştir.

Türk dünyası ile doğrudan ilişkili olan ikinci çalışması "La conoscenza della lingua turca in Italia nel '500", s.437-446 arasında 33. araştırmadır. İlkinden farkı hiçbir dipnotu olmadan yayınlanmasındır. "XVI. Asırda İtalya'da Türk Dilinin Öğrenilmesi" başlığı taşıyan

bu araştırma matbaanın İtalya'da yaygınlaşmaya başlamasından sonra basılan birtakım kitaplarda Türkçe ile ilgili konulara değiniyor. Milan Adamovic'in bu alanda başlattığı çalışmalara değinip daha başka basılı kitaplardan ilgi duyduğu özelliklere değiniyor. Dikkati çeken taraf da müellifin bir dilin öğrenilmesine kimlerin ihtiyaç duyacağına ve nelere dikkat edeceğine değinmesidir. Nitekim birinci bölümünde tüccarları ele almış ve daha sonra diplomatlarla tercümanlara geçmiştir. Osmanlı devlet adamları ile yazışmalara girişen bu kişilerin ihtiyaçlarını gidermek için yaptıkları çabalara ve Venedik Senato'sunun da 1551 yılında kurduğu sisteme eğilip 1592 yılında İstanbul'da bailo olan L.Bernardo'nun ilerde bir endişe edilecek durum olabilir kanaatini aktarıyor. Son iki küçük bölüm edebiyat alanındaki eserler ve Venedik lehçesine geçen Türkçe sözcüklerdir.

Müellif tetkik ettiği eski metinlerde karşılaştığı Şark kökenli sözcüklere çok dikkat eder ki bunlardan bir pasaj gerçekten dikkati çeker. Elimizdeki kitabın 11. çalışması olan "Il friulano nella commedia pluridialeitale veneziana del '500" s.223-250 arasındadır ve s.227'de şöyle bir metin vardır: "Ermitderum' bir tangri, ichium xhi gemmi ahlem' hona sichiur eder giormeyuptur bir daxhi, bulassil, gousel, selni night venetich sulxhi padissatir gimmise chrimin eschosum helpadissaxch che, chie bunum bexyighin surer."

Calmo adında bir tiyatro yazarnın, giriş için bir şahsa söylediği bu cümlelerin bir anlamı yoktur ve seyredenleri egzotik bir âleme çekmek içindir. Bununla birlikte bir dilcilik yâdigârı olarak şöyle yorumlanabilir:

"Yemin ederim bir Tanrı için ki, Ce'm-i Âlem ona şükür eder. Görmeyüp bir dahi, bulasın güzel, senin yiğit Venedik sulhu ... ki bunun begliğin sürer."

Eserin yazarı birtakım kelimeleri bir araya getirip dinleyicilerin ilgisini çekmeye çalışırken gerçek bir Türk kaynağından yararlanması sorun olmakla birlikte bir devrin mantığını ve edebiyat eserlerinde kullanılmaya başlayan yeni dünyalar kavramında, Türk imajının ne kadar güçlü olduğu hem bu hem de sâir araştırma ve yayınlarda belli olmaktadır.

Venedik âlemi denizciliği ile tanınan bir varlık olduğu için bu alanda gerek etkili gerek edilgen olduğu durumlar dilcileri ve bu arada müellifi meşgul etmektedir. Bilhassa Ortaçağ dönemi Bizans devri Yunancası büyük bir ehemmiyet kazanmış ve bu arada Arab âleminin de pek çok konuda İtalya'nın güney kesimlerinden başlayarak kuzey taraflarına kayması ve bu arada Venedik dilini de içine alması doğaldır. Bu alanda büyük ölçüde Sicilya'lı araştırmacılar Arapça öğrenerek bilimsel çalışmalar yapmakta, dilcilik alanında da gerek tarihsel kalıntılarda gerek günümüzde yaşayan izlerini büyük bir titizlik ile aramakta ve bulmaktadırlar. Zaten bu dillerin karışımı da ortaya "Lingua Franca" diye adlandırılan bir dilin çıkmasına yol açmıştır. Müellif bunu bir araştırmasında ele almış ve şimdi bu kitabında bulunur: "Il contributo del veneziano e del greco alla Lingua Franca" (Lingua Franca'ya Venedik Lehçesi ve Yunancanın Katkısı) s.385-397. Dilcilik ve dilbilgisi özellikleri ile bu Akdeniz'e mahsus dilin evreleri üzerinde duran müellifin dikkati kendi lehçesi olmakla birlikte gene de tarafsız bir kişi olarak soruna yenilikler getirmiştir. Bunu daha başka araştırmalarında da işleyen müellifin bu çalışmalarının bir sonucu daha uzun zaman beklenecaktır. Zira mütehasısı olduğu Venedik lehçesi üzerine büyük bir lügat hazırlamış fakat neşir imkânını uzun zaman elde edememiştir. Bu kendisini yıldırılmayıp bir Etimolojik Sözlük hazırlamasına ön ayak olmasına ve bitirilmesine engel olmadı. Böyle bir çalışmasını sabırsızlıkla beklediğimiz müellif, meslektaşları ile dostlarının gayreti sonucu hazırlanan şimdi elimizde bulunan kitabı sayesinde bilim dünyasına büyük bir hizmette bulunulmasına yol açmıştır. Çok temiz bir şekilde yeni basımı yapılan makaleler en başta sıra ile veri-

lirken nerelerde çıktığı belirtilmiş ve kitabın en sonuna bir de sözcük fihristi hazırlanmıştır ki her bir arayan istediği konuyu aramaktan yılmayacaktır. Bu kıymetli kitabın hazırlanışı yanında sebep olanların da müellif için ne derece yüksek bir kıymet nişânesi olduğunu tartışmaya gerek bile yoktur. Her bir aşamayı kutladıktan sonra yeni çalışmalarını da bir an evvel beklediğimizi iletebiliriz.

PROF. DR. MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

